

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Kant'ın Felsefesinde Kadının Yeri

The Place of Women in Kant's Philosophy

Gülşah GECE*

Makale Türü/ Article Information/ Информация о Статье: Araştırma Makalesi/ Research Article/ Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Gece, G. (2021). Kant'ın felsefesinde kadının yeri. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (28), 356-374.

Gece, G. (2021). The place of women in Kant's philosophy. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (28), 356-374.

 10.29228/kesit.52009

Geliş/ Submitted/ Отправлено: 05.07.2021
Kabul/ Accepted/ Принимать: 15.09.2021
Yayın/ Published/ Опубликованный: 25.09.2021

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. This article was checked by İntihal.net. Эта статья была проверена
Интихал.нет Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. This article is under the Creative Commons license. Это
произведение доступно по лицензии Creative Commons.

*Bartın Üniversitesi, gulsahhgece@gmail.com

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Kant'ın Felsefesinde Kadının Yeri ¹

The Place of Women in Kant's Philosophy

Gülşah GECE

Öz: Kant eleştirel eserlerinde herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetmeden akıl sahibi varlıkların tümüne yönelik bir söylem geliştirmiştir; fakat normatif eserleri cinsiyetler hakkında bazı yargılar içerir. Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler, Eğitim Üzerine, Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji gibi normatif eserlerinde yer alan tanımlardan dolayı Kant'a ait felsefe metinlerinin sadece erkek cinsiyetini hedeflediği ya da kadınları akıl sahibi varlık kategorisinin dışına ittiği konusunda eleştirilir. Kant'ın belirlemelerini eleştiren araştırmacılardan bazılarının göre kadınlar ahlaki fail olarak bile görülmez. Diğer yandan Kant'ın kadınların ahlaki birer fail olmadıklarına yönelik ya da akıl sahibi varlıklar sınıfından dışlanmasına yönelik bir söylemi yoktur. Kant'ın cinsiyetçi bir söylemde bulunmaktan tamamen uzak olduğu söylenemez fakat, tüm felsefe metinlerinin cinsiyetler bakımından değerlendirmesini gerektiren bir öncül de yoktur. Bu çalışma Kant'ın eleştirilen önermelerinin metin bütünlüğü, kavram içerikleri ve bağlamları bakımından incelenmesi aracılığıyla önermelerin genel bir çerçeveye yerleştirmeyi ve Kant'ın kadınların özgürlüğü önünde bir engel olarak durmadığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, güzel, kadın, Kant, yüce.

Abstract: In his critical works, Kant developed a discourse for all rational beings without any gender discrimination; but his normative works contain some judgments about the sexes. Due to the definitions in his normative works such as Observations on the Feeling of the Beautiful and Sublime, Anthropology from a Pragmatic Point of View, On Pedagogy, Kant's phi-

¹ "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir. Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

losophical texts are criticized that they only target the male gender or that they exclude women from the rational being category. According to some of the researchers who criticize Kant's determinations, women are not even seen as moral agents. On the other hand, Kant does not have a discourse that women are not moral agents or that they are excluded from the class of rational beings. It cannot be said that Kant is completely far from making a sexist discourse, but there is no premise that requires evaluating all philosophical texts in terms of genders. This study aims to place the propositions in a general framework by examining Kant's criticized propositions in terms of text integrity, concept contents and contexts and to show that Kant does not stand as an obstacle to women's freedom.

Keywords: Gender, beautiful, woman, Kant, sublime.

1. GİRİŞ

Kant'ın kadın ve erkek cinsiyetlerinin deneysel alandaki genel görünümüne yönelik görüşleri içerisinde bulunduğu dönemin ve toplumun bakış açısını yansıtır. Kuehn'in (2011: 1022) aktarımına göre Kant yaşadığı dönemde kadınlar ile ancak kısıtlı ve oldukça resmi sosyal ilişkilerde temas kurmaktadır ve kadınların öğrencilik bağı yoktur; bu şartlar içerisinde Kant topluma bir filozoftan çok bir gözlemcinin bakış açısıyla yaklaştığını söylediği "Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler" kitabını yazmıştır. Kitap içerisinde güzel ve yücenin kadın – erkek cinsiyetleri bakımından görünümlelerinden ve farklı ulusların bu iki kavram bakımından tanımlanma olanaklarından bahsedilir. Kuehn'e (2011: 129) göre kitap Kant'ın kendi hislerinden daha çok toplumun ve dönemin önyargıları dile getirmektedir; Kant bahsettiği önyargıları paylaşır fakat onun kişiliğini toplum önyargılarını paylaşması ile tanımlamak doğru bir yaklaşım olmaz. Diğer yandan Kant *Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji* (1974) adlı eserinde güzel ve yüceye dair gözlemlerindeki düşüncelerinden tanıdık olan kimi belirlemeleri tekrar eder. Antropoloji içerisinde yer alan pasajlardan bazıları Kant ve toplumsal cinsiyet konusunu tartışmalı hale getirir. Pasajları inceleyen araştırmacılardan bir kısmı (Sedgwick 1990; Demir 2017; Marhaw 2013; Mendus 2017) Kant'ın kadın cinsiyetini tanımlama biçimi dolayısıyla felsefesinin genel bir insan kavramından çok erkeklere özgü olduğunu düşünürken diğer bazı araştırmacılar (Mikkola, 2011; Mosser 1999; Varden 2017) Kant'ın söylediklerinin çarpıtıldığı ve aslında sahip olmadıkları bir temelle yerleştirildiği düşüncesindedir. Örneğin Sedgwick'e (1990) göre Kant kadınların doğaları gereği pasif ve akıldan çok eğilimleri tarafından belirlendiğini söyleyerek onların erkekler ile eşit ölçüde vatandaş ya da evlilikte eşit iki ortaktan biri olmadığını düşünmektedir; bu yüzden eleştirel felsefesinin teorik varsayımlarının içine bir çift merkezlilik yerleşir. Mikkola'ya (2011) göre Kant'ın belirlemeleri birtakım önyargılar-

dan ve normatif bir biçimde dile getirilen önermelerden ibaret olduğu için en azından doğrudan Kant tarafından düşüncelerinin merkezine koyulmuş ya da eleştirel felsefesini okurken göz önünde bulundurulması gereken determinist koşullarda belirlenmiş kadın ve erkek ayrımı yoktur.

Kant'a yöneltilen eleştirilerin savunmasının iki biçimde yapılması mümkündür. Bunlardan ilki dönemin koşullarının Kant'ın daha farklı bir düşünce benimsemesinin önünde bir engel oluşturmasıdır. Bu anlayışa göre Kant'ın cinsiyetçi bir söyleme sahip olduğu kabul edilir fakat söylem dönem ile ilgisinde yorumlanarak görmezden gelinebilir görülür. İlk savunma biçimi hem Kant'ın söylemlerinin yeterince araştırılmasını önler hem de Kant'ın haberdar olabileceği kadar yakın çevresinde kadınların özgür ve eşit vatandaşlar olarak tanınmasını öneren metinler olduğu göz önüne alındığında geçersizdir. Kant'ın "Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler" adlı eserinin basım tarihi 1760'tır. Schröder'e (1997) göre Königsberg Belediye Başkanı ve Kant'ın çevresindeki insanlardan biri olan Avukat Theodor Gottlieb von Hippel kadınların erkeklerle eşit medeni ve siyasi haklara sahip olmasının gerekliliğini savunduğu "Über die bürgerliche Verbesserung der Weiber" adlı eserini 1792'de yayınlamıştır. Kant'ın "Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler" adlı eserinden 38 yıl sonra yayınladığı "Anthropologie in pragmatischer Hinsicht" adlı eseri 1798'de hem Hippel'in düşüncelerinin bilindiği hem de Kant'ın eleştiri eserlerinin sonrasına rastlayan bir dönemde yayınlanmıştır; dolayısıyla Kant'ın kadınlar hakkındaki düşünceleri eğer bir doğa belirlemesi biçiminde dile getirilip bir bütün olarak insanlık kavramına ulaşmasını engelliyorsa, Aristoteles ile aynı biçimde "dönemin şartları" savunusu ile göz ardı edilebilecek nitelikte değildir.

İkinci savunma biçimi metinlerin bütünlüğü, diğer eserlerle ilişkisi, eserlerde kullanılan kavramların içeriğinin Kant'ın felsefe yapıtlarının genel yapısı ile uyumu ve önermelerin içinde buldukları bağlam bakımından değerlendirilerek Kant'ın düşüncelerinin takip edilmesi gereken genel çerçevesini belirlemektir. Bu çalışma içerisinde Kant'ın ve cinsiyet konusunda yapılan eleştirilerin ikinci türden bir savunma ile cevaplanması ve Kant'ın kadınların özgürlüğünün karşısında bir konum almaktan daha çok onların özgürlüğünü desteklediğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Diğer yandan bazı yasal ve toplumsal koşulların içerisinde yer aldığı dönemden ayrı değerlendirilme olanağı yoktur. Örneğin Kant'ın yaşadığı toplumda geçerli olan bir yasa Kant'ın ne düşündüğünden çok o dönemin siyasi işleyişi ile ilgilidir. Böyle durumlarda yapılacak olan dönem vurgusu ile Kant'ın görüşlerinin birinci türden bir savunmasının verilmesi amaçlanmamaktadır.

Kant'ın söylemlerinin tamamen cinsiyetçilikten arınmış ve eşitlik üstüne kurgulanmış olduğunu söylemek mümkün değildir fakat aynı biçimde bu söylemlerin Kant'ın tüm felsefesinin erkekleri hedef aldığı sonucuna götürdüğünü iddia etmek de mümkün değildir. Bu çalışma Kant'ın normatif eserlerinde kimi cinsiyetçi söylemlere

rastlanabiliyor olmasına rağmen kadın cinsiyetini erkeklerden aşağı bir konuma yerleştirmedeğini, nesneleştirmedeğini, özgürlük konusunda kadınları cesaretlendirdiğini, akıllı sahibi varlık ya da ahlaki fail alanlarından kadınları dışlamadığını Kant'ın kendi söylemleri dahilinde temellendirmeyi amaçlamaktadır.

1. Güzellik ve Yücelik Kavramları Dahilinde Cinsiyet Rollerini

“Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler” (2017) Kant'ın farklı insan gruplarına dair gözlemlerini yansıtan eleştirisi öncesi döneme ait bir kitaptır. Kitabın temel konusunu oluşturan güzel ve yüce kavramlarının içerikleri karakter özellikleri ile eşleştirilerek kadın ve erkeği, ulusları, ırkları tanımlamak üzere kullanılır. Kitabın ortaya çıktığı toplumun genel düşünceleri kendine bir filozoftan çok bir gözlemcinin rolünü biçen Kant tarafından güzel ve yüce kavramları altında sınıflandırılır.

Kant güzel ve yüce kavramlarına dair belirlenimlerini “Yargı Yetisinin Eleştirisi” adlı eserinde farklı bir amaç için kullandığından bu bölüm içerisinde yalnızca “Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler” adlı eserdeki tanımlara yer verilmiştir. “Yargı Yetisinin Eleştirisi” adlı eserde kullanılan güzel ve yüce kavramlarının eleştirisi öncesi kullanım biçimleri ile örtüştüğüne dair Kant tarafından işaret edilen herhangi bir nokta yoktur. Eleştirilerden sonra yayımlanmış olan “Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji” adlı eserde de cinsiyetlerin niteliği üzerine bölümünde kadın ve erkek arasındaki farklılıklara dair belirlenimler yapılırken güzel ve yüce kavramları kullanılmamıştır; dolayısıyla “Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler”², Kant'ın diğer eserlerinin bir öncülü, tamamlayıcısı ya da ön sunumu olarak düşünülmeden kendi özerkliğinde incelenmesi gereken bir erken dönem eseri niteliğine sahiptir. Kitap hem incelenen konular tartışılırken kullanılan kimi zaman basit kimi zaman da taşlamalı bir hal alan yazım dili bakımından, hem de kavram yapılarının içerikleri bakımından Kant'ın diğer eserleri ile farklılık gösterir.

“Gözlemler” bir çok araştırmacı tarafından Jean Jacques Rousseau'nun “Emile” adlı eserinin etkisinde kaleme alınmış bir eser olarak görülür. (Kofman & Fisher, 1982; Klinger, 1997; Varden, 2017) Kant özellikle Rousseau'nun (2009) kadınların doğuştan beğenilmeyi sevdiği, kendilerini yeterince güzel bulmadıkları için süse önem verdikleri; erkeklerinse bağımsız ve güçlü olmayı amaçladıkları yönündeki belirlemelerinden etkilenir. Kant da Rousseau'ya benzer olarak güzel ile kadını yüce ile erkeği özdeşleştirir.

Kant'a göre yüce büyüktür, içerisinde soyluluk barındırır. Doğru ve dürüst olmak, cesaret ve erdem göstermek yücelikten gelir. Böyle bir durumda yüce kendisine saygı duyulacak bir alan yaratır; buna karşın güzel küçük de olabilir.

² Çalışma içerisinde eser “gözlemler” olarak anılacaktır.

Sevecenlik ve zariflik ile sevgi duygusunu ortaya çıkarır. “İçinde her iki duygu birleşen kişiler, yücelik heyecanının güzellik heyecanından daha güçlü olduğunu görür. Fakat yücelik ara sıra güzellik ile yer değiştirmez ya da güzellik ona eşlik etmezse, yorar ve tadı uzun sürmez.” (Kant, 2017: 53). Öyleyse güzellik yüceyi tamamlamalı, yücenin ciddiyetinin tekdüze olduğu zamanlarda onun yardımına koşmalıdır. Güzel, yüceliğin destekçisidir. Güzellik duygusundan tamamen yoksun olan bir yüce bozulur ve yüzeysel olarak adlandırılır.

Kant’a göre güzellik kavramı altında incelenen nitelikler kadın ile; yüce kavramı altında incelenen nitelikler erkek ile özdeşleştirilir ve güzel ile özdeşleştirilen kadından güzel değerlerine uygun bir yaşam sürmesi, erkekten de yüce değerlerine uygun bir yaşam sürmesi beklenir. Kant’a (2017: 73) göre yapılan ayrımın birbirine benzemeyen iki alan yarattığını akılda tutmak gerekir. Cinsiyetler arasında yapılan ayrım ile beraber yücelik erkeğin, güzellik kadının görevi haline gelir. Onların övülmeleri ya da kınanmaları cinsiyetlerinin ait olduğu sınıfa yakışır biçimde eyleyip eylemedikleri ile ilgilidir. Ayrım, korunmaya ve ilgi görmeye ihtiyaç duyan estetik bir nesne olan kadın ile onun koruyucusu ve vasisi olan erkek figürünü yaratır.

Kant için erkek doğuştan itibaren yüce olana yönelmiştir. Cesaret, bilgelik gibi erdemler onun yöneldiği temel nesnelere sahiptir. Yüce olan zorlu uğraşlar ve aşılmış engellerle tanımlanır. Kadınlara gelindiğinde ise Kant’a göre narin ve hassas yaratılışları onlarda güzelin niteliklerini ön plana çıkarır. Kant kadınların eğilimlerinden bahsederken; çocukluklarından itibaren güzel giyinmeye ve süse olan düşkünlüklerinden, güzeli yararlıya tercih etmelerinden, takı masraflarını karşılamak adına zenginlik içerisinde bile tutumlu olabileceklerinden, hassas ve kırılğan olduklarından bahseder (Kant, 2017: 73). Kant’a göre kadının kendinde geliştirmesi beklenen yönü, estetik görünüş ve bu estetiğe ulaşmakta kullanılacak basit çabadır.

Kadının güzele, erkeğin yüceye yakıştırılmasına karşın Kant’ın güzel ve yüce olan hakkındaki belirlemeleri keskin çizgilere sahip değildir. Yüce olan ve güzel olan birer karşıtlık değildir. Erkek yüce olduğu için tüm güzellik niteliklerinden yoksun olmadığı gibi, kadın da güzel niteliklerinden dolayı yüce niteliklerden tamamen yoksun kalmaz. “Bundan, kadının soylu niteliklerden yoksun olduğu, erkek cinsin de güzellikten tamamen vazgeçmesi gerektiği anlaşılmalıdır.” (Kant, 2017: 72). Fakat sağlanan “tamamen yoksun olmama” temeli ayrımın yarattığı derinliği gidermekte yetersizdir. Çünkü kadın, kendindeki yüceyi güçlendirmek için çaba harcadığında Kant’a göre cinsiyet rolünü hakkıyla yerine getiremez hale gelir.

“Zahmetli öğrenme ya da ıstıraplı kafa yorma, bir kadın bu konuda büyük ölçüde başarılı olsa bile, onun cinsine uygun meziyetleri yok eder ve bu tür kadınların enderliğinden ötürü, ondan soğuk bir hayranlık nesnesi meydana getirebilirler; ama aynı zamanda, onların diğer cins üzerindeki

büyük gücünü kullanmasını sağlayan çekiciliklerini de zayıflatır.” (Kant, 2017: 74).

Aynı yücelik niteliklerini sergileyen bir kadın ve erkeğin toplum yargısı nezdinde eşit olduğu söylenemez. Böyle bir durumda erkek gösterdiği niteliklerden dolayı hayranlık uyandırırken, kadının uyandırdığı hayranlık durumun enderliğine yönelik ve tereddütlüdür. Kadının gösterdiği nitelik ona uygun görülmediği için yadırganır. Derin düşünme faaliyeti yücelik ile ilgili bir değer olduğu için güzel niteliklere sahip olması beklenen kadın cinsiyetinden bu tür faaliyetleri gerçekleştirmesi beklenmez: “Demek ki bir kadın geometri öğrenmeyecek; yeterli akıl ilkesini ya da monadları, cinsiyetimizin bıkip usanmadan çalışan yavan kurtçuklarının sansürledikleri bir yergideki espriyi algılamaya yetecek kadar bilecek.” (Kant, 2017: 74).

Kant'a göre kadının en önemli özelliği ve üstün yanı, erkekleri etkilemeyi başardığı cazibesidir ve bir erkeğin zayıf noktası kadının çekici olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Kadınların çekiciliğinin kafa karıştırıcı olduğunu söyleyen Kant, böyle bir durumda erkeğin hoşgörü göstererek “...kadınların zayıf düşen gururunun imdadına...” (Kant, 2017: 75) yetiştiğini söyler. “Kadının büyük biliminin içeriği daha çok insanoğludur ve insanlık arasında da erkeklerdir. Kadının felsefesi muhakeme etmek değil, duyumsamaktır. Kendi güzel doğalarını geliştirmeleri için kadınlara fırsat verilmek istendiğinde, bu ilişki daima göz önünde tutulmalıdır.” (Kant, 2017: 75).

Kadınlar uzayı ya da gezegenlerin konumlarını öğrenmez, Kant'a göre güzel manzaralı yıldızlı bir gecede uzaklarda yaşayabilecek güzel yaratıklar olabileceğini düşünmek kadın için yeterlidir. Kadının tüm olanakları; coğrafya, tarih, bilim, erkeklerle kurduğu ilişkiden ibarettir. Demir'e (2017) göre de bu ifadeler Kant'ın kadınları birey olma çabasındaki varlıklar değil nesne olmayı tercih eden varlıklar olarak değerlendirmiş olduğunu gösterir. Çünkü kadın bir birey olarak kendine özgü olan beğenisi dışarıda bırakılarak erkeğin beğenisinin bir nesnesi haline getirilmiştir. Pateman'a (1988) göre aynı sınıflandırma Kant tarafından evlilik sözleşmesinin tarafları olarak kadın ve erkeği değerlendirirken de yapılır: “Kant bireyler ya da insanlar kategorisinden kadınları dışlamaktadır. Kadınlar yalnızca eşya olabilirler.” Gelişim adımlarını atan, cesaret gösteren, sorumluluk alan, soyut ve tümel bilginin özünü kavrayan yücelik erkeğe aittir. Yücelik ile nitelenen erkeklerin en zor bilim çıkmazlarından daha fazla kafa karıştıran cazibeleriyle kadınlar, güzel nitelikleri ile erkekleri yönetim altına alarak onları inceltir ve medenileştirir. Erkekten yüce uğraşları bırakıp kendini güzele adanması, kadından yüce uğraşlar için cazibesinden vazgeçmesi beklenmez.

Kant'ın eleştirel felsefesindeki içeriğinden soyutlanmış olduğu anlamıyla ahlak söz konusu olduğunda kadınlar sahip oldukları doğaya uygun olarak güzel ya da edimsel erdemlere, erkeklerse soylu erdemlere sahip olmalıdır (Kant, 2017: 76).

“Kant’ın ortaya koyduğu dişil erdemlerin listesi tahmin edilemez değildir: Kadınların doğası sabır, duyarlılık ve tahakküm için itici bir arzu ile nitelenirken, erkekler duyarlılık, hoşgörülülük ve yöneticilik için daha uygundur.” (Marwah, 2013). Fakat burada Kant’ın bahsettiği erdem onun ödev ahlakının teknik bir kavramı ile aynı anlamda kullanılmamaktadır. Kant için gerçek erdem, ahlaklı karakterin doğal güdüleri, istekleri karşısında daha az zorlayıcı olan ahlak ilkesine uyma konusundaki bireysel kapasitesidir (Marhaw, 2013). Benimsenen erdemlerse ahlaki karakteri geliştiren, ahlaki ilkelere karşı duyarlılık geliştirmeye neden olan hazırlayıcı nitelikteki erdemlerdir. Yapılan ayırım göz önünde tutulduğunda kadın ve erkeğin kendi rollerine yönelik geliştirmesi gereken erdemler benimsenen erdemlerdendir.

Kadın ve erkeklerin erdemlere yaklaşma biçimi henüz başta ahlaki olmayı harekete geçiren güdüde ayrılır. Kant’a (2017: 76) göre “Kadınlar, haksız olduğu için değil, çirkin olduğu için aşağılık olandan uzak dururlar ve erdemli eylem, onlar için ahlaki açıdan güzel olan eylem demektir.” Ahlaki olanın bir ilkeden ya da failin kendisi için edindiği vazifeden dolayı gerçekleştirildiği söylenemez. Kant (2017, s. 76) için kadının görev ya da ilkelere göre eyleme konusunda da zaten pek başarılı değildir:

“Görevden, zorunluluktan, yükümlülükten yana bir şey yok! Kadın hiçbir emri, hiçbir somurtkan kısıtlamayı hoş görmez. Bir şeyi, yalnızca hoşlarına gittiği için yaparlar ve iyi olan da yalnızca onları memnun edecek olanı yapma maharetinden ibarettir... Cinsilatifin ilkeler konusunda yetenekli olduğuna pek inanmam ve bununla kimseyi gücendirmediyimi umarım, zira bu yeteneğe erkeklerde de çok ender rastlanır.” (Kant, 2017: 76).

Erkek ve kadın eşit anlama yetisine sahiptir, fakat kadının anlayışı güzel bir anlayış, erkeğin anlayışı derin bir anlayıştır. Kadın sahip olduğu niteliklerle erkeklerde ahlak duygusunun uyanmasına yardımcı olur. Doğa bunu başarması için kadına gereken inceliği eklemiştir. “Kendi cinsine özellikle yakışan tatlılığıyla yücenin ahlaki dışavurumunu gösteren bir kadına gerçek anlamda güzel denir” (Kant, 2017: 81). Erkeğin yüceliği, kendi ifadesini ahlaki eylem kapasitesinde bulurken, kadın da kendi niteliklerinin en yüksek ifadesini ona uygun olan güzele ulaşmasında bulur. “Böylece kadınlar, doğrudan ahlaki eylemde bulunmaktan ziyade ahlaki duyguyu uyararak ahlaki hayata dolaylı olarak katılırlar.” (Marwah, 2013).

Gözlemleri iki şekilde yorumlamak mümkündür. Bunlardan ilki Kant’ın insan kavramını birleştirilmez biçimde ikiye bölerek felsefesini erkeğin yüce dünyası için oluşturduğuna yöneliktir. İkincisi Kant’ın üstünde durduğu gibi eserin bir felsefe eseri olmaktan çok gözlemlerin paylaşıldığı ve Kant da dahil olmak üzere içinde yaşadığı toplumun kadın ve erkekten beklediği değerleri sınıflandırdığı bir eser olarak okunmasıdır.

Mikkola'ya (2011) göre Kant'ın kadınların ahlaklılığının ahlaki çirkinlikten kaçınma eğilimine sahip olduğunu kabul ettiği ve ahlaki bakımdan değerli olan eylemlerin bu tür güdülerin varlığını dışlaması gerektiği için kadınların eylemlerinin ahlaki değerlerden yoksun olduğunu ifade etmiş olarak anlaşılması doğa belirlenimi ile gerekir kipi arasındaki bir karmaşadan kaynaklanır; çünkü Kant gözlemleri içerisinde herhangi bir doğa zorunluluğundan bahsetmez. Kadınları sınırlayan şey doğa zorunluluğu değildir. Aynı zamanda böyle bir yorumlama gözlemlerin daha sonra ortaya çıkacak olan "Pratik Aklın Eleştirisi" adlı eser ile beraber okunmasından kaynaklanır. Kant rasyonel her varlığı ahlaki fail olarak belirlemiştir. Bu noktada Kant tarafından kadınların ahlaki birer fail olmaktan muaf olduklarının savunulduğunu söylemek mümkün değildir.

Kant'ın kadınlara dair önyargıları oldukça derindir fakat, bu onun yalnızca erkekleri hedefleyen bir felsefe anlayışına sahip olduğunu göstermez. Kant, ödev ahlakına uygun bir yaşam sürmeye çalışan Maria von Herbert intihar ettiğinde, bir diğer kadın mektup arkadaşı olan Elisabeth Motherby'yı Maria ile aynı hataya düşmemesi için uyararak adına Maria'nın okuduğu yazılarının içerisinde bir rehberlik ya da bir açıklama olmadan anlaşılmasının güç olduğunu belirttiği yerleri işaretler. (Zweig, 1970: 204) Mektuplaşmalarında herhangi bir kadın mektup arkadaşına ahlak konusundaki görüşlerinin onları kapsamadığını ima eden bir ifade bulunmaz. Kant ve Herbert'in mektuplaşmaları kimi zaman Kant tarafından kadınların anlama yetisinin Kant'ın felsefe kuramlarına ulaşmaya yetmeyeceğini düşündüğünü desteklemek için kullanılır. (Kovanlıkaya, 2014) Fakat bu yargıya da kesin olarak ulaşmanın bir yolu yoktur; çünkü Kant'a (1999: 165) göre yalnızca analizciler ve bilginler değil iş adamları veya kadınlardan oluşan toplulukların konuşmalarında eylemlerin ahlak bakımından değeri konusu şaşırtıcı biçimde amacın kendindeliği, eylemin içerdiği erdemin derecesini zayıflatan koşullar ince bir mantık yürüterek titizlikle incelenir; dolayısıyla kadınların insanın rasyonel bir varlık olmasından pay almayacak biçimde doğaları tarafından kısıtlandıklarını söylemek mümkün değildir. Kant güzel kavramı ile belirlediği sınırlar dahilinde kadınların rasyonellik bakımından erkeklerle aynı işleri başaramayacağını değil bu işlerle ilgilenmesinin onun cinsiyeti bakımından uygun karşılanmayacağını vurgular.

Sonuç olarak güzel ve yüceye dair gözlemlerden Kant'ın kadınların özgürlüğüne engel olacak biçimde bir ilke geliştirdiği sonucu çıkmaz. Kant kendisi de dahil olmak üzere toplum nezdinde kadın ve erkekte beklenen rollerin niteliklerinin bir derlemesini hazırlayarak eserin henüz başında vadettiği gibi gözlemlerini sunar. Eser doğa belirlenimleri, kadın ve erkeğin determinist bir biçimde altında yaşamak zorunda oldukları ilkeler ya da derin analizler içermez. Eserin kadınlar ya da erkekler için yasakladığı ya da olanaksızlığına vurgu yaptığı herhangi bir belirleme yoktur. Aslında göz-

lemelerden Kant'ın tam olarak ne düşündüğü hakkında bir sonuca varmak pek mümkün değildir. Eser kendi özerkliğinde değerlendirildiğinde Kant'ın toplumun değerleri bakımından erkek ve kadını tasvir etmesinden ibarettir. Yüce değerleri gösteren bir kadının nasıl karşılanacağı üzerinde durması bunu gösterir. Gözlemler, Kant'ın eleştirilerinin cinsiyetler konusunda bir ayrıma sahip olduğunu iddia etmek için yeterli bir zemin sağlamaz. Kadınların ve hatta çoğu erkeğin ilkelere göre hareket etmekte pek de yetenekli olmadığına (Kant, 2017, s. 76) dair gözlem kadınların ahlaki birer fail olamadıkları sonucuna varmak için fazlasıyla yetersiz bir temeldir; çünkü Kant'a göre kendi önyargıları ya da toplumun yargıları bir ahlak yasası ortaya koyabilecek zemini sağlamada başarısızdır. Ahlak yasası deney alanından gelebilecek her türlü gözlemden arınmıştır (Kant, 2002a: 4) dolayısıyla "Yücelik ve Güzellik Üzerine Gözlemler" adlı eser daha baştan Kant'ın etik hakkındaki eserleri ile bir araya getirilebilme olanağına sahip değildir.

2. Kant'ın Antropolojisinde Cinsiyet Rollerini

"Antropoloji" Kant'ın üç büyük eleştirisinin yayınlanmasından sonraki bir dönemde 1798'de yayınlanmıştır. Yayınlanma tarihi itibari ile Kant'ın güzel ve yüce üzerine gözlemlerini kaleme aldığı erken dönem eserinden daha itibar edilebilir bir kaynaktır. Kitap genel olarak kadın ve erkek konusunda türün devamlılığının sağlanmasında ön plana çıkan cinsiyet özelliklerini, iki cinsiyet arasındaki etkileşimi konu alır. Eser gözlemler gibi normatif ve betimleyici bir yapıya sahiptir. Eser kadın varlığını insanın rasyonel varlığından dışladığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Örneğin Mendus'a (2017) göre kadının doğasını eğilimle özdeşleştiren Kant o halde akılsal varlıkların krallığına sadece yetişkin ve erileri yerleştirir; fakat bu tür yorumların çıkarıldığı pasajlar dikkate alındığında Kant'ın böyle bir düşünceye sahip olmadığı anlaşılır. Kant'ın normatif eserlerinde cinsiyetçi belirlemelere yer verdiği kolayca savunulabilir fakat bu tür belirlemelerin kadınların rasyonel anlamda bir tür eksikliği içerdiği önermesi ile sonuçlandığını savunmak da bir o kadar zordur.

Eserin en çok eleştirilen pasajlarından biri kadının velayet altında olması ile ilgilidir. Kant'a (1974: 79-80) göre bir insanın zihinsel yetileri yeterli olmasına karşın kamu uygulamalarındaki düzenlemeler ya yasal olarak reşit olmadığından uygun yaşa gelecekte ertelenmeyi ya da kendinin temsil edilmesini zorunlu kılan eksiklikler dolayısıyla bu tür konulara ancak temsilcisi vasıtası ile katılabilmeyi gerektirebilir. İnsanın aklı başında olmasına karşın kamuya katılım konularında aklını kendisi için kullanma konusunda bir biçimde eksikse bu velayet olarak adlandırılır. Kant'a (1974: 80) göre velayet doğal ve yasal olarak iki farklı biçimde kendini gösterir: "çocuklar doğal nedenlerle velayet altındadır ve aileleri onların doğal vasileridir. Bir kadın yaşı ne olursa olsun yasal velayet altındadır (ya da kendi adına konuşmakta eksiktir); kocası onun doğal denetleyicisidir." Kant'a yönelik eleştiriler genellikle pasajın buraya kadar olan

kısmını konu alır. Fakat Kant bir sonraki cümlesinde kadın doğasının velayet gerektirdiğine dair bir belirleme yapmadığını açıkça belirtir: “konuşmaya gelince, kadının doğası gereği, mahkemede bile (mülkiyet konularında) hem kendini hem de kocasını temsil etmek için yeterince konuşkan olduğu doğrudur ve kelimenin tam anlamıyla kendi adına konuşmakta daha yetkin olarak tanımlanabilir.” Yasa gereği savaşa gitmek kadının görevi olmadığı gibi haklarını kendisinin savunması ya da kamu işlerine girmesi de ancak bir vasi aracılığıyla gerçekleşir.

Kant'ın velayet konulu pasajından kadınların herhangi bir biçimde doğaları gereği erkeklerden aciz oldukları sonucu çıkmaz. Kant doğal ve yasal velayeti birbirinden ayırarak kadının toplum içerisindeki konumunu yasal velayet altında incelemiştir. İlerleyen cümlelerinde kadınların kendini savunmakta daha yetkin olduğunu söyleyerek böyle bir belirlemenin kadının doğasına yönelik olmadığını belirtmiş olur.

Metnin bütününe bakıldığında Kant genel olarak velayet türlerinden ve uygulamalarından bahsetmektedir. Örneğin devlet başkanları karşısında halk sürekli olarak velayete mahkûm edilir, din adamları meslekten olmayanları sürekli velayet altında bulundurur. (Kant, 1974: 80) Pasajda velayetin bir örneği olarak kadınların dönemin kamu işlerindeki konumu betimlenmiştir. Marhaw'a (2013) göre Kant'ın velayet betimlemesinden çıkan sonuca göre kadınların yaşı ne olursa olsun velayet altında tutulması gereken ve bir çocuk ile aynı eksikliğe sahip olduğu söylenmek istenmiştir; fakat Kant'ın pasajda kadınların durumunu bir velayet örneği olarak verdiğini ve Marhaw'ın düşüncesinin aksine kadınların Kant'a göre kamu işlerini kendileri yönetmek bakımından yetkin olarak nitelendirildiklerini göz önünde bulundurmamak gerekir. Kadınlar Kant'ın yaşadığı dönemde yasa gereği savaşa gitmek ile vazifelendirilmedikleri gibi kamu işleri de onların görevleri dahilinde görülmemiştir; dolayısıyla buradaki pasajdan Kant'ın kadınları velayete mahkûm ettiği sonucuna varmak ancak metnin bütününden bir kısmının çekip alınması ile mümkündür.

Kant'ın antropoloji hakkında görüşlerini aktarırken eleştirilmesine neden olan asıl kısım üçüncü kitapta yer alan cinsiyetlerin niteliği üzerine bölümdür. Kant bu bölümdeki incelemelerini şekillendiren temel tema türün devamını sağlama amaçlılığıdır. Kant'a (1974: 169) göre cinsiyetlerin niteliğini başarılı bir biçimde belirlemenin yolu bu araştırma sırasında olanın değil doğanın amacının dikkate alınması gerekir.

Doğanın amaçları sırasıyla: türün korunması, toplumun yetiştirilmesi ve kadın tarafından geliştirilmesi, kadının doğurganlığı sayesinde türün devamını kendisi aracılığı ile sağlamasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda Kant'a göre doğa türün korunamamasına dair korkuyu kadının doğasına fiziksel zarar karşısında korku ve fiziksel tehlikeler karşısında çekingenlik olarak yerleştirir; kadın doğasına yerleştirilen fiziksel zayıflık aracılığıyla erkek kadının koruyucusu olarak görevlendirilir aynı zamanda doğa sosyallik, nezaket gibi yetileri insan türüne aşlamak istediğinden kadınlara alçak gönül-

lülü, konuşma yetisini ve retorığı vererek onu erkeğin hükümdarı yapar. Erkeğin nezaketli ve hürmetkar davranışını sağlama konusunda kadına yeterli kurnazlığı verir. Böylece erkek kendi cömertliğiyle bir çocuk tarafından zincire vurulmuş gibi hissederek kadının yönetimi altına girer; bu yönetim ahlakın kendisi olmasa bile ahlaka hazırlık eğitimidir. (1974: 169)

Kadının fiziksel anlamda güçsüzlükle özdeşleştirilmesi Kant tarafından ölümünden bir sene önce yayınlanan ve verdiği derslerin notlarından derlenen Eğitim üzerine adlı eserinde de tekrarlanır. Kant, Eğitim Üzerine adlı eserinde doğuştan kusurlu olan çocukların eğitiminde en önemli noktanın kadınsılaştırmalarını önlemek, zayıflığın ya da kadınsılığın tam karşıtı olan dayanıklılığı ya da sertliği ön plana çıkarmak olduğunu söyler. (Kant, 2013: 66)

Kant'ın araştırmasını yerleştirdiği genel çerçeve içerisinde doğanın amaçlılığı doğrultusunda kadın ve erkek arasındaki ilişki doğal durumda türün devamını sağlama adına fiziksel zarardan kaçınması gereken bir cinsiyet ve aynı amaçla onu koruması gereken diğer cinsiyetin karşılıklı etkileşimine indirgenmiştir; fakat bu paragraflardan Kant'ın kadını aşağı bir cins olarak gördüğü ya da onu erkek karşısındaki bir yoksunluk olarak tanımladığını iddiası çıkmaz; böyle bir iddianın aksine Kant fiziksel gücün karşısına koyduğu kimi sosyal yetilerle kadını erkeğin hükümdarı olarak belirlemiştir. Kadın, kültürün ve insan başarısı olarak tanımlanabilecek olan medeniyetin ortaya çıkmasında temel bir işleve sahiptir. Kant'ın düşüncesine göre doğa, kadının görünümüne erkekten daha fazla sanat katar ve erkeğe kadından çok daha büyük bir fiziksel güç verir. Akıllı hayvanlar olarak insanların cinsel birlikteliklerini bir aile kurumu ile istikrara kavuşturmak için toplumsal eğilimler sağlar. (Kant, 1974: 167)

Kant'a (1974: 167) göre evlilikte karşılıklı olarak yönetilmek için iki tarafın birinin diğerinden bir şekilde üstün olması gerekir çünkü iki eşit hak iddiası çekişmeden başka bir şey yaratmaz. Kültür ilerledikçe her bir taraf kendine özel alanda üstün olur. Erkek fiziksel gücü ve cesareti bakımından, kadın erkeğin ona olan arzusuna hâkim olma yeteneği bakımından üstün olmalıdır. Evlilikte bir tarafın üstün olması düşüncesi, kadınların daima hüküm altında tutulmasının kast edildiğine yönelik bir eleştiriye sahiptir. Fakat Kant ve böyle bir düşünce yan yana getirilemez.

Kant'a göre medeniyet kadın cinsiyetinden temellenir bu yüzden bir filozof için antropolojide kadın cinsiyetinin doğasını incelemek erkek cinsiyetini incelemekten daha önemlidir; erkeği incelemesi kolaydır fakat kadınların sırları kolayca kendini ele vermez. Tam üstünlüğün erkekte olduğu toplumlar medenileşmemiş toplumlardır. (Kant, 1974: 167) Dişinin edim biçimlerine zayıf diyerek alay etmek ancak aptallara göredir, akli başında erkekler bu tür edimlerin kendilerini yönlendirmek için kadınların kullandığı göz boyama biçimleri olduğunu bilirler.

Erkeğin tamamıyla hüküm sürdüğü ve fiziksel gücün tek başına egemen olduğu durum Kant'a (1974: 168) göre barbarlık olarak tanımlanır. Kant'ın tanımına göre barbar toplumlarda kadın evcil bir hayvan gibi görülür, erkeğin çok eşliliğini yasalastıran bir anayasa barbar bir anayasadır. Kant doğanın barbarlığı değil, kültürün ince değerleri ile medeniyetin gelişimini desteklediğini düşünür; bu yüzden daima hüküm altında kalması gereken bir kadınlık rolü Kant'ın düşüncelerinin temel kaynağı olan doğa amaçlarına aykırıdır.

Kant'ın tamamen erkeğin üstün olduğu bir düzeni savunmadığı ve antropolojinin kadının rasyonel yetileri konusunda herhangi bir şüpheye yer verecek önermelere sahip olmadığı görülmesine karşın yine de bazı önyargılar Gözlemler'de olduğu gibi Antropoloji'de de içerilir. Örneğin bilimle uğraşan bir kadın Kant'a (1974: 171) göre genellikle çalışmıyor olsa da kitaplarını bir kol saati gibi yanında taşıyarak insanlara kendisini göstermek ister; bu düşüncenin temelinde kadınların her zaman dul kalma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları için kendi koşullarını ve cazibesini kendisi için olası eşler haline getirebileceği erkeklere hükmetmek için kullanma eğilimi yer alır. (Kant, 1974: 168) Beğenilmeye yönelik eğilim kadınları kendilerini herkesin zevkinin nesnesi yapmaya iter fakat bu önerme Kant tarafından kadınların doğasını belirleyen bir nitelik olarak anlaşmaz, bu ilkeye göre hareket etmeyen kadınlar örnek gösterilerek bunun bir doğa niteliği olmadığını üzerinde durulur. (Kant, 1974: 171) Kant kadınların eğilimlerine karşı takındığı tavra karşın eğilimlerin bir insanın başkasına karşı davranışlarının niteliğini belirleyemeyeceğini savunur. (1974: 168) Kadınlar üzerine yapılmış olan genellemeler her kadının doğasında bulunan zorunlu eğilimler olarak tanımlanmaz.

Kant kadınların erkeklerin arzularını tatmin etmek için basit bir araca indirgenmesini desteklemez fakat bundan kurtulmanın yolu olarak evliliği görür. Evlilik kadının özgürleştiği, erkeğin özgürlüğünü kaybettiği bir kurumdur. (Kant, 1974: 172) Evlilikte kadın hüküm sürer ve erkek yönetir; bu durumun örneklenmesi için Kant tarafından bir şölen düzenlemek isteyen hükümdarın bakanı tarafından hazinede yeterli kaynak olmadığı ya da diğer acil ihtiyaçların önce halledilmesinin gerekmesi dışında emrin uygun olduğu yönünde uyarılması metaforu kullanılır. Hükümdar istediği her şeyi yapabilecektir sadece bakanın ona kendi iradesinin ne olduğunu bildirmesine izin vermesi gerekir. (Kant, 1974: 173)

Bu bölüm hakkındaki son söz olarak Kant kadınların doğası gereği aşağı varlıklar olduğunu destekleyecek herhangi bir düşünceye sahip değildir. Evlilik içerisinde kadının ezilen ve hiçbir söz hakkı olmayan bir konumda olduğunu savunmaz aksine erkeği kadının hizmetkârı olarak tanımlar. Erkeğin tamamıyla hüküm sürdüğü ya da kadınların ikincil bir varlıkmiş gibi konumlandırıldığı toplumları barbar olarak tanımlar. Bunun yanında evliliği kadının özgürleşmesinde ve nesne olmamasında temel bir

koşul olarak tanımlayarak çağını aşmayı başaramaz. Rumsey'e (1989) göre Kant kadınları üç biçimde sınırlı varlıklar olarak tanımlar. İlk olarak kadınlar pratik aklın uygulanmasında ilkelerden daha çok duygular, zevkler ve pragmatik zekâ ile yönlendirirler bu yüzden erkekler kadar kusursuz ahlaki failler değildir. İkinci olarak ekonomik bakımdan erkeklere olan zorunlu bağımlıdırlar ve evlilikte erkeklerin yönlendirmesi altındadırlar ve üçüncü olarak amaçlarını kendinde taşımaksızın ırkın sürekliliği, medeniyetin gelişmesi gibi büyük amaçlar için birer dolayımıdırlar. Kant'ın antropolojisinden kadının erkeğin hizmetkârı olarak tanımlandığı bir doğa zorunlulukları dizisi çıkmaz ya da metnin bütününe göz önüne alındığında Kant'ın kadınları ahlaki fail olmanın ya da insanın olmanın gerekliliklerinden dışladığını iddia etmek mümkün değildir. Kant'ın kadın cinsiyetini aşağı ve kendi akli tarafından yönetilebilme yetisinden mahrum bir cinsiyet olarak tanımladığını düşünmek Kant'ın düşünceleri ile açık bir çelişki oluşturacaktır; çünkü böyle bir durumda Kant'ın düşünceleri takip edilirse geriye yalnızca barbarlık kalır ve medeniyet gelişemez. Doğanın amaçları söz konusu olduğunda cinsiyetler kendiliklerinde değil gerektiği gibi işlevleri ile değerlendirilirler. Buradan kadın cinsiyetinin bir dolayım olduğu, erkek karşısında bir alt tür olduğu sonucuna varmak Kant'ın düşüncelerini kendi temellerinden uzaklaştırmayı gerektirir. Kant'ın antropoloji içerisinde eleştiriye en açık önermesi kadınların ancak evlilik ile özgürleşebilecekleri diğer bir durumda birer nesne haline geleceklerini içeren önermedir. Önerme dahilinde Kant'ın düşüncelerinin dar bir bakış açısına vardığı savunulabilir. Fakat bu önermeden de kadınların Kant tarafından aşağı görüldüğü sonuca çıkmaz. Önermede yer alan yargı, dönemin toplumu açısından bir durum tespitidir.

3. Aydınlanma Düşüncesi ve Eleştirel Felsefe Bakımından Kadın

Antropoloji adlı eser Heimsoeth'e göre (2007: 24) pratik hayat alanında insanların nasıl birer niteliğe sahip olduğunu konu alan bilgiyi ele almaktadır. Kant'ın antropolojide ele aldığı konuları onun etik hakkındaki düşüncelerinin bir rehberi olarak kullanarak yapılan bir Kant okuması aslında onun tersten okunduğu anlamına gelir. Kadın cinsiyeti daha önce incelenmiş olan pasajlarda halihazırda insan, akıllı varlık ya da ahlaki fail alanlarından dışlanmamış olmasına rağmen aynı zamanda Kant da "Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi" adlı eserinin hemen başında yer alan belirlemeyle böyle bir düşüncenin oluşmasına olanak tanımaz. Ahlak yasasının bir yükümlülük olabilmesi için zorunluluk taşıması yani insanları aşacak biçimde tüm akıl sahibi varlıklar için de geçerli olması gerekir; ahlak yasasının yükümlülük nedeni bu yüzden insanların doğal yapısında değil saf aklın kavramlarında aranmalıdır. (Kant, 2002a: 4) Ahlak yasaları ve onların dayandığı ilkeler öz bakımından antropoloji gibi deney alanına yönelmiş bilgilerden ayrılırlar; bu yüzden temel bakımından deney alanından en ufak bir hareket noktası alamazlar. (Kant, 2002a: 4)

Kant'a (2002a: 28) göre ahlak yasaları insanı da kapsamaması anlamında akıl sahibi

varlık kavramından türetilmelidir; ahlak antropolojiyi gerektiriyor olsa bile öncelikle metafizik olarak kendi saflığında ortaya konmalıdır; aksi bir araştırma hem boşuna olur hem de iyiliğin en yüksek derecede gerçekleşebilmesi olanağına sahip değildir. Metafizik yargıların doğal yatkınlıklar bakımından araştırılması metafizikte benimsemiş olan sistemin dışında Antropoloji alanında yer alır fakat bu türden bir araştırma Kant'a göre yalnızca tahminlerde bulunmayı olanaklı kılar. (Kant, 2002b: 117)

Ahlak yasaları, antropoloji ve gözleme dayanan her türlü deneysel incelemeden önce gelir. Dolayısıyla Kant'ın doğru biçimde yorumlanabilmesi için antropoloji ya da gözlemlerinin temelinde eleştirilerinin okunması değil tam tersine eleştirilerinin temelinde diğer eserlerinin okunması gerekir. Kant'ın kadınları ahlaki birer fail olarak görmediğine dair çoğu eleştirinin temelinde Kant'ın felsefesinin tersten okunması vardır. Kant herhangi bir eserinde kadınların akıl sahibi birer varlık olmadığını iddia etmez ya da onların doğal sınırları tarafından kimi konuları başarma olanağından yoksun olduğunu söylemez; bu yüzden her akıl sahibi varlık gibi kadınlar da ahlaki birer faildirler.

Varden'e (2017) göre ahlaki antropoloji insanların bir ahlak metafiziğinin yasalarına uymasını zorlaştıran veya kolaylaştıran insan doğasındaki öznel koşullar ile ilgilidir. Ahlaki antropoloji özgürlüğün nasıl ve kime verileceğine dair bir belirlemede bulunamaz ya da herhangi bir biçimde özgürlüğe bir sınır çizemez; bunun doğal bir sonucu olarak kadınların kendilerini aktif duruma getirmelerini önleyen yasalar çıkarılamaz. Kant da kadınlar hakkındaki önyargılarına rağmen onların buldukları durumu aşmalarının, kamusal alana kendileri olarak katılmaya cesaret etmelerinin önüne herhangi bir engel koymaz.

1784 tarihinde yayınlanan Aydınlanma Nedir? Adlı makalede tanımlandığı biçimiyle, Kant'a göre aydınlanma kendi aklını herhangi bir başvuru kaynağı olmadan kullanamayan insanın, kendi aklını kullanma cesareti göstererek içinde bulunduğu gelişmemişlikten sıyrılmasıdır. Bunu gerçekleştirebilmesi için onu yönetmek isteyenlerden ve düşünme özgürlüğünün önüne koyulan baskılardan korunması gerekir. (Kant, 2000) Tembellik ve cesaret eksikliği insanların çoğu için kendi akılları ile düşünmenin önünde kendi rızalarından temellenen bir engel konumlandırmaktadır. Kant'ın makale içerisinde "Güzellik ve Yücelik Üzerine Gözlemler" adlı eserinde de hitap ettiği gibi latif cins olarak hitap ettiği kadınlar bütün olarak denetleyicileri tarafından kendi erginliklerine doğru bir adım atmaya tehlikeli bulmaları için baskılanmaktadır. Kant yönetimin rahatlığında yaşam sürmeyi eleştirdikten sonra kadınların ve tüm yönetim altında kendi aklını kullanmaktan mahrum olan insanların kendilerini bu durumdan kurtarmaları için bir adım atmaları konusunda cesaretlendirmektedir.

Gözlemlerden 20 yıl sonra yayınlanmış olan aydınlanma metni tüm insanlar için bir çağrıdır. Eğer olumlu biçimde yorumlanırsa Kant'ın gözlemlerinde toplum içerisindeki konumunu ve ondan beklentilerini belirlediği kadın cinsiyeti kendi aklını kul-

lanma cesareti göstererek kendine biçilmiş olan rolden sıyrılabilir. Varden'e (2017) göre Kant'ın çağrısı Beauvoir'in İkinci Cins adlı eserindeki akıl yürütme ile benzer nitelikler taşır: İlk olarak Beauvoir de Kant gibi kadınları içinde buldukları edilgin duruma razı olmaları, özgürlüklerinin önünde duran korkularla yüzleşmeye cesaret etmemeleri bakımından eleştirilerek kadının özgürlüğe doğru bir adım atmasının ve kendi akılla hayatını yönlendirmesinin gerekliliğini vurgular; iki filozof da erkekleri, kadınları "aptal evcil hayvanlar" yapmaya istekli oldukları ve durumun sürekliliği için kadınlar için dünyayı korkutucu biçimde sundukları için mahkum eder; son olarak iki filozof da özgürlük imkansız hale getirilmediği sürece özgürlüğü seçecek sıra dışı bireylerin var olduğuna inanır.

Kant'ın gözlemleri ve antropolojisinde kadınlar için yaptığı tanımlamalar "O, kendine göre değil, erkeğe göre belirlenip ayrılmaktadır; özsel (temel) varlığın karşısındaki özsel olmayan varlıktır. Erkek Özne'dir, Mutlak Varlık'tır: kadınsa Öteki Cins'tir." (Beauvoir, 1993: 17) Tanımına yaklaşıyor. Aydınlanmanın gerçekten yaşandığı bir çağda kadınlar ve tüm insanlar kendi aklı ile düşünmeye cesaret ederek özgürlüklerini elde edeceklerdir.

4. SONUÇ

Kant'ın normatif eserlerinde kadınlar hakkında ortaya koyduğu önermeler genellikle filozofun cinsiyetçilik ve dar görüşlülük ile suçlanmasına neden olmaktadır. Normatif olarak ortaya konan önermelerin ve gözlemlerin yirmi birinci yüzyılın bakışıyla kabul edilebilir bir yanı yoktur. Ancak bu önermeler Kant'ın felsefesinin cinsiyetçilik ile itham etmek ya da düşüncelerinin temelinde bir cinsiyet ayrımını yerleştirmek için yeterli zemini oluşturmaktan oldukça uzaktır. Bu çalışma içerisinde Kant'ın olumsuz eleştiriler almasına neden olan ve Kant'ın eserlerindeki bütünlüğe, kavramların kullanım biçimlerine ve eleştirilen pasajların içerisinde yer aldıkları bağlama göre yeniden değerlendirilen konular yedi madde halinde sıralanabilir.

İlk olarak Kant kendisinin ya da toplumun önyargılarını dile getirirken kadınların başka türlü eyleme olanağını hiçbir zaman yadsımamıştır; kendi çağından verdiği örneklerle başka türlü davranabilen kadınların varlığını tanımıştır. Bu yüzden önermelerinin ya da belirlemelerinin zorunlu ve sınırlayıcı olduğu söylenemez.

İkinci olarak Kant herhangi bir biçimde kadınların rasyonelliğini reddeden bir söylemde bulunmamıştır. Önermelerin içerdiği söylemler toplumsal düzende nasıl davranılmasının beklendiği ile ilgilidir. Kadınların rasyonel olarak yeterlilikleri velayet türleri örneklenirken de dile getirilmiş ve kadınların altında bulunduğu velayet doğal değil yasal olarak tanımlanmıştır; fakat aynı paragraf Kant'ın kadınların sürekli velayet altında bulundurulmaları gerektiğini ima ediyormuş gibi okunarak Kant'a ait olmayan bir düşünce onun tarafından ortaya atılmış gibi yorumlanmıştır.

Üçüncü olarak Kant'a göre kadınlar toplumun gelişimi için dolaylı birer nesne olmaktan çok gelişimin temel şartıdır. Kadınlara söz hakkı tanımayan ve onları tamamiyle erkeklerin üstünlüğü altında baskılayan toplumlar Kant tarafından barbar olarak adlandırılmıştır. Erkeklerin çok eşliliğine yönelik ilkeler içeren anayasalar Kant'a göre barbar anayasalardır. Medeni ve gelişmiş bir topluma ulaşılması kadınların etkin bir biçimde erkeklere "kültürün ince duygularını" aşılmasına bağlıdır.

Dördüncü olarak Kant evlilik konusunda tek taraflı bir üstünlükten yana değildir. Tek taraflı bir üstünlük toplumları barbarlaştırdığı gibi evlilikleri de medeniyetten uzaklaştırır. Kant'a göre kadınlar ve erkekler farklı alanda üstünlük gösterir. Kadınlara üstün olduğu alanlar her ne kadar pratik alanla betimlenmiş olsa da Kant erkeğin hükümdar ve kadının hizmetçi olduğu bir evlilik biçimi tanımlamaz. Kant' göre evlilik kadının özgürleştiği, erkeğin özgürlüğünü yitirdiği; kadının hüküm sürdüğü, erkeğin verilen emirler karşısında fikirlerini beyan etme özgürlüğüne sahip olduğu ve koşullar el verdiği sürece kadının arzularını yerine getirdiği bir kurumdur. Her ne kadar yirmi birinci yüzyıldan bakıldığında kadınların nesneleştirilmemesinin temel koşulu olarak evliliğin görülmesi dar bir çerçeveye sahip olsa da Kant'ın yaşadığı dönemin şartları göz önüne alındığında önermesi anlaşılır bir hal alır.

Beşinci olarak Kant kadınların doğalarının birer beğeni nesnesi olarak tanımlanmasını savunmaz. Kant'a göre pratik alanda kadınların kendilerini beğeni nesnelere haline getirdiklerine şahit olunabilir fakat bunun doğalarının bir niteliği olduğunu söylemek mümkün değildir; birçok kadının yaşamlarını idame ettirme biçimleri böyle bir durumun doğa niteliği olamayacağını ispatlamıştır.

Altıncı olarak Kant kadınları insanın daha az rasyonelliğe sahip bir türü ya da ahlaki fail olmaktan muaf varlıklar olarak tanımlamamıştır. Böyle bir yanlış anlama Kant'ın düşüncelerinin iki bakımdan kusurlu biçimde takip edildiğini gösterir. İlk olarak ahlak metafiziği, ahlaki antropolojiden önce gelir dolayısıyla deney alanındaki gözlemler ya da belirlemeler ahlak alanı için bir temel oluşturmaz. Kadınların ahlaki fail olmadığına yönelik okumalar ahlaki antropolojinin, ahlak metafiziğinin önüne konulmasından elde edilmiştir. Kant'ın eleştiri eserleri herhangi bir cinsiyet ayrımı içermez. İkinci olarak Kant hiçbir söyleminde kadınları akıl sahibi varlıklar alanının dışında konumlandırmaz; dolayısıyla birinci kusur dahilinde bile kadınların ahlaki birer fail olmadığı sonucuna varılamaz.

Yedinci olarak Kant kadınların durumlarını kabul etmelerini değil aydınlanma metninde kendi söylemleri ile dile getirdiği biçimiyle, içinde buldukları rahat tahakküm altında olma koşullarından sıyrılmaları için cesaret etmelerini savunmuştur. Kant'a göre akıl sahibi bir varlık olarak insanlar kendi akılları ile düşünmeye cesaret göstermelidir. Başkalarının yönetiminde olmanın rahatlığı ya da yönetenlerin onların gözlerini korkutarak onları uyuşturmalarını aşarak akıllarının özgürlüklerine doğru

ilerlemelidirler; dolayısıyla Kant kendisi tarafından kadınlara bir sınır çizilmişse bile kadınların o sınırı aşmasının önüne bir engel koymaz aksine kendi akılları ile düşüncelerinin önündeki tüm sınırları kaldırmalarını ister.

Kant bazı söylemlerinde cinsiyetçilik sınırlarına ulaşmasına rağmen kadınların özgürlüğünün karşısında yer alan bir filozof olarak değerlendirilemez. Kant bilimle uğraşan kadınların kitaplarını birer kol saati gibi taşıdıkları, dul kalma tehlikesinden dolayı sürekli olarak erkekleri cezbederek tehlikenin önüne geçme eğilimi gösterdikleri gibi kabul edilemez önermelere sahiptir. Aynı zamanda kadınları kendi akıllarıyla düşünmeleri konusunda cesaretlendirmesi, rasyonellik bakımından erkeklerle arasında bir ayırım yapmaması, eleştirilerini akıl sahibi tüm varlıklara hitaben yazması, kadınların kendileri adına konuşmakta yeterliliğine olan vurgusu, etik ile ilgili konularda incelelikli tartışma yürütebilme yetilerinin tanınması bakımından kadın karşıtı bir konum almaktan uzaktır.

Sonuç olarak Kant'ın eleştirel felsefesi cinsiyetlerine bakılmaksızın tüm akıl sahibi varlıkları hedefler. Eğer Kant'ın düşüncelerinin bütün bakımından ne ifade ettiği dikkate alınrsa ve kullanılan önermeler kendi bağlamları içerisinde değerlendirilirse kadınların Kant tarafından akıl sahibi varlıklar ya da insanlık alanından ayrılaştırıldığını, ötekileştirdiğini, bir nesne olarak görüldüğünü, Kant'ın kadınların düşünce özgürlüğünün karşısında yer alındığını savunacak bir zemin bulunmaz.

KAYNAKÇA

- Beauvoir, S. D. (1993). *İkinci cins* (Cilt 1) (Çev.: B. Onaran). Payel Yayınları.
- Demir, F. (2017.). Kant'ın kadınlarla ilgili görüşlerinin ahlak felsefesi bağlamında değerlendirilmesi. *Müzanü-1 Hak İslami İlimler Dergisi*, 5, 87-99.
- Heimsoeth, H. (2007). *Kant'ın felsefesi* (Çev.: T. Mengüşoğlu). Doğubatu yayınları.
- Kant, I. (1974). *Anthropology from a Pragmatic Point of View* (Çev.: M. J. Gregor). Springer.
- Kant, I. (1999). *Pratik aklın eleştirisi* (Çev.: Kuçuradi, F. Akatlı, & Ü. Gökberk). Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2000). "Aydınlanma nedir?" sorusuna yanıt (Çev.: B. Dellalaloğlu). *Toplumbilim*, 11, 17-21.
- Kant, I. (2002a). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (Çev.: İ. Kuçuradi). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2002b). *Prologomena* (Çev.: İ. Kuçuradi, & Y. Örnek). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2013). *Eğitim üzerine* (Çev.: A. Aydoğan). Say Yayınları.

- Kant, I. (2017). *Güzellik ve yücelik duyguları üzerine gözlemler*. (Çev. A. Fethi). Hil Yayın.
- Klinger, C. (1997). Concepts of the sublime and the beautiful in Kant and Lyotard. İçinde R. M. Schott (Ed.), *Feminist interpretations of Immanuel Kant*, (s. 191-212). Pennsylvania State University Press.
- Kofman, S., & Fisher, N. (1982). The economy of respect: Kant and respect for women. *Social Research*, 49(2), 383-404.
- Kovanlıkaya, A. (2014). Kant'ta cinsiyet farklılığı. İçinde Z. Direk (Ed.), *Cinsiyetli Olmak* (s. 9-24). Yapı Kredi Yayınları.
- Kuehn, M. (2011). *Kant* (Çev.: B. O. Doğan) İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marwah, I. S. (2013). What nature makes of her: Kant' s gendered metaphysics. *Hypatia*, 28(23), 551 - 567.
- Mendus, S. (2017). Kant: dürüst ama dar kafalı bir burjuva mı?. İçinde H. Çörekçioğlu (Ed. Ve Çev.). *Kant felsefesinin politik evreni* (s. 155-185). Ayrıntı Yayınevi.
- Mikkola, M. (2011). Kant on moral agency and women's nature. *Kantian Review* 16(1), 89-111.
- Mosser, K. (1999). Kant and feminism. *Kant-Studien*, 90(3), 322-253.
- Rousseau, J. J. (2009). *Emile* (Çev.: Y. Avunç). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rumsey, J. P. (1989). The development of character in kantian moral theory. *Journal of the History of Philosophy*, 27, 247-265.
- Schröder, H. (1997). Kant's patriarchal order (Çev.: R. Gircour). R. M. Schott (Dü.) İçinde R. M. Schott (Ed.), *Feminist interpretations of Immanuel Kant*, (s. 275-296). Pennsylvania State University Press.
- Sedwick, S. (1990). Can Kant's ethics survive the feminist critique. *Pacific Philosophical Quarterly*, 71, 60-79.
- Varden, H. (2017). Kant and women. *Pacific Philosophical Quarterly*, 98, 653-694.
- Wood, A. (2009). *Kant* (Çev.: A. Kovanlıkaya). Dost Kitabevi.
- Zweig, A. (Ed. ve Çev.). (1970). *Kant philosophical correspondence 1759 - 99*. University of Chicago Press.